

O VECHE MEDALIE ROMINEASCĂ : „REEDIFICAREA MITROPOLIEI DIN BUCUREȘTI, 1858“

de OLIVER VELESCU

De-a lungul veacului trecut la mitropolia din București s-au desfășurat câteva mari campanii de construcție care au avut ca urmare schimbarea vechiului aspect al acestui complex de clădiri.

Dacă într-o primă campanie de lucru din veacul trecut, cea dintre anii 1834—1839, accentul se pune pe lucrări la biserica propriu-zisă, în cea de a doua etapă, din deceniul al șaselea, lucrările privesc mai ales clădirile anexe, locuința mitropolitului, dependențele etc.

După mai mulți ani de stăruință din partea mitropoliei, este însărcinat Schlatter „arhitectonul monastiresc“ să întocmească proiectul unor noi clădiri, care urmau să servească mai multor instituții culturale și eclesiastice. Inițiativa punerii în aplicare a acestui proiect a avut-o caimacanul Alexandru Ghica, fostul domn din anii 1834—1842.

La 1 aprilie 1858 se constituie la București „Comisia pentru reedificarea Mitropoliei“, în a cărei componență intră ministrul cultelor, mitropolitul și delegatul Comisiei tehnice, Petrache Poenaru. Sarcina acestei comisii era de a supraveghea și a conduce lucrările de construcție după planul susnumitului arhitect¹.

Lucrările încep în două părți „despre Filaret“, adică în partea de apus, unde se construiesc grajduri și alte dependențe și pe platoul dealului, unde se fac masive demolări, care au distrus pentru totdeauna clădirile cu aspect de fortificație din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, amintirea lor păstrându-se doar într-o fotografie din 1856 a primului fotograf bucureștean Ange-

¹ Johann Schlatter s-a născut în Elveția, la Ötelfingen (cantonul Zürich) în 1808. Arhitectura a învățat-o la Viena. Practică întâi la Budapesta. În 1833 este în București, dar nu pentru mult timp, pentru că pleacă la Atena unde participă la construcția palatului regal și a altor clădiri publice. Se reîntoarce la București unde se căsătorește în 1849. Și-a construit o casă proprie în aleea Șipotul Fintînii de lângă Cișmigiu. (Descrierea acestei case se cunoaște dintr-un anunț apărut în Bukarester Deutschen Zeitung din 26 martie 1856). Era un arhitect foarte căutat la vremea lui. Se știe că a făcut nenumărate schițe ale monumentelor de arhitectură care le-a vizitat. Moare în timpul unei călătorii, în 1865, în vîrstă de 57 ani la Pisa unde este și înmormîntat (cf. Manfred Eggermann : *Die Schweizer Kolonien in Rumänien*. Bukarest 1931, pag. 32—33).

rer. În locul clădirilor demolate urmau să se construiască altele după proiectul lui Schlatter.

Începerea lucrărilor de construcție a fost plănuită a se face într-un cadru festiv, cu participarea caimacanului, urmînd să se așeze o piatră fundamentală cu o inscripție, care consemna pentru generațiile viitoare începerea acestei opere arhitectonice cu aspect monumental. În același scop s-a hotărît și baterea unei medalii comemorative¹.

La Arhivele Statului din București se păstrează mai multe acte² datorită cărora se pot reconstitui astăzi împrejurările care au premers emiterii acestei medalii, comandarea ei, gravorul precum și alte amănunte în legătură cu ea.

Problema emiterii unei medalii este menționată documentar pentru prima dată la 17 iunie 1858. Este vorba de o adresă întocmită de „șeful mesei tehnice“ a Ministerului Cultelor, arhitectul Schlatter, către „Comisia reedificării Mitropoliei“. Potrivit acestui act, Schlatter a fost însărcinat cu întocmirea modelului medaliei „trebuincioase la punerea temeliiilor clădirilor sfintei Mitropolii“. Analizînd ciornele acestei adrese redactate toate în aceeași zi, se pot urmări etapele care au dus la definitivarea ideii de emiterie a medaliei.

Tot Schlatter întocmește lista autorităților și persoanelor cărora urma să li se împartă cele 206 medalii cu ocazia punerii pietrei fundamentale, festivitate pe care o stabilise mai întîi la sfîrșitul lui iulie, iar apoi la „începutul viitoarei luni august“.

La 12 august 1858 „Comisia pentru Reedificare“, îi aduce la cunoștință arhitectului „să te adresezi în staturile Europei sau la Viena, unde se fabrichează asemenea medalii“.

Proiectul medaliei a fost întocmit de Schlatter. Faptul își are semnificația lui pentru examinarea desenului de pe medalie. S-a spus ceva mai sus că pe terenul curățat prin demolări urma să se construiască clădirea proiectată de Schlatter. Trebuie adăugat că lucrările au fost oprite în decembrie 1858, printr-un decret al căimăcămiei, ordonîndu-se și o anchetă asupra modului folosirii sumelor alocate de către fostul guvern³, punîndu-se capăt și activității Comisiei Reedificării.

¹ Literatura medaliei „Reedificării Mitropoliei“ e săracă. Ea este menționată pentru prima dată în catalogul întocmit de N. G. Krupensky (*Medaliile Romine...* Buc. 1894, p. 163 și planșa 57), apoi în cele două cataloage ale medaliilor românești. Ea a mai fost reprodușă și de G. Gibescu în *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei și mitropolii Țării Românești*. Buc. 1907 p. 52 unde se relatează foarte pe scurt și împrejurările în care s-a emis medalia. De asemenea medalia „Reedificării“ este citată și de Const. Moisil în *Studii și cercetări numismatice*, cap. XII, Arta noastră medalistică (extras din „*Cronica numismatică*“ 1920). Regretatul om de știință considera că în 1858, odată cu această medalie, se încheie „prima perioadă de activitate medalistică continuă“ începută în 1833. Desigur că medalia „Reedificării“, potrivit clasificării propuse de C. Moisil, este o mărturie a „restaurării vechilor monumente ce amintesc gloria strămoșească“. Medalia o amintește în partea introductivă și Victor N. Popp în lucrarea lui despre „*Monete și medaliile lui Cuza-Vodă*“, apărută în 1925. Nu este exclus ca ea să fie pomenită în treacăt și în alte lucrări, dar un studiu special consacrat medaliei „Reedificării“ nu s-a scris. În catalogul din 1903 medalia este semnalată însă ca foarte rară.

² Arh. St., fond. *M. Culte și Instr. Publ.* dos. 3166/1858, filele 36, 37, 38, 40, 43; dos. 3019/1858, filele 1, 5, 36, 37, 39; dos. 3066, fila 62.

³ Arh. St. fond *M. Culte și Instr. Publice* dos. 2975. Guvernul s-a schimbat în luna octombrie 1858, în legătură cu cunoscutele evenimente care au premers Unirii.

Tot ce s-a realizat, au fost două grajduri și demolarea unor construcții medievale valoroase. Din mărețul proiect al lui Schlatter nu s-a îndeplinit nimic. Nu se cunosc nici planurile desenate de el. Unica mărturie grafică a intențiilor lui Schlatter este cea păstrată pe aversul medaliei din 1858. Medalia „Reedificării” capătă astfel o deosebită valoare documentară. Concepția arhitectonică a lui Schlatter, de altfel bine cunoscută prin construcțiile realizate în calitate de „arhitecton monastiresc” este edificatoare prin lucrările de la Tismana. În general, el este considerat un reprezentant al curentului neogotic la noi, foarte la modă în mijlocul veacului trecut¹, iar aversul medaliei, pe care este reprezentată o fațadă, dovedește că pe versantul nord-estic al dealului mitropoliei, adică către oraș, urma să construiască o clădire în același stil².

Examinînd în detaliu aversul medaliei, se poate urmări felul cum și-a imaginat Schlatter clădirea proiectată de dînsul și cum a pornit la rezolvarea amplasării ei pe creasta dealului. Este de reținut în primul rînd că el și-ar fi axat construcția pe vechea clopotniță brincovenească³, obligat fiind de drumul de acces spre deal care trecea pe sub clopotniță. Schlatter a desfășurat aripile construcției în dreapta și în stînga bazei vechi a clopotniței. Noul turn ce urma să se construiască în locul ei, așa cum apare pe medalie, este dispus pe trei corpuri, al căror volum se micșorează în înălțime. Primul corp are fațada dispusă în două registre. Unul corespunde cu ceea ce ar fi rămas din vechea clopotniță, parterul clădirii proiectate fiind la acest nivel. Al doilea registru, ca proporții, mai înalt decît primul, este supraînălțat față de etajul construcției propriu-zise. Aci se pot observa două rînduri de ferestre suprapuse, cele de jos mai mari, cele de deasupra, mai mici și care pot proveni de la aceeași încăpere. Ferestrele mari sînt despărțite între ele cu cîte o colonetă.

Al doilea corp al turnului are o fereastră mai mică la care caracterul gotic este însă mai pronunțat. El se termină cu creneluri care îl înconjoară în toate părțile. Aci se mai poate observa și un ceasornic rotund.

Ultimul corp apare în medalie pe plan circular cu ferestre alungite, iar deasupra lui se află o cruce cu raze. Aceleași creneluri împodobesc și partea superioară a turnului.

În dreapta și în stînga turnului de intrare, ceva mai retras față de linia acestuia, se desfășoară corpul clădirii format din parter și etaj. La cele două nivele se pot număra cîte cinci ferestre. Apoi clădirea continuă în ambele părți cu un decroș avînd același aspect ca și aripile descrise. Decroșul din dreapta se află la marginea clădirii, pe cînd cel din stînga este atașat printr-un corp de legătură de un turn, cu care se termină și această parte a construcției. Turnul acesta, lateral, este conceput pe plan poligonal, pe

¹ Gr. Ionescu: *Istoria arhitecturii rominești din cele mai vechi timpuri pînă la 1900*, București 1937, p. 422.

² În descrierea medaliei din Catalogul G. Severeanu: „*Medalii romine*”, Buc. 1903, p. 6, la descrierea aversului scrie: „Fațada clădirii”, ceea ce este corect, dar incomplet. În schimb, în „*Catalogul medaliiilor Moldo-Romine cunoscute de la anul 1600 pînă la 1906*”, publicat în „Bulet. Soc. Numism. Romine”, anul III, nr. 11—12, p. 20, se spune că aversul reprezintă „fațada bisericii”, ceea ce este greșit.

³ Clopotnița s-a menținut întreagă pînă în anul 1858, cînd partea ei superioară a fost dărîmată în împrejurările arătate. În legătură cu demolarea ei vezi: Arh. St. același fond, dos. 2586 din 1859 „despre dărîmarea clopotniței Sf. Mitropolii”. Clopotnița a fost restaurată în anul 1957.

medalie distingându-se numai trei laturi, fiind și mai puțin înalt decât cel central. La acest turn se remarcă și un subsol, iar după felul cum este desenat se vede că Schlatter a ținut seama de ripa aflată în partea estică a dealului Mitropoliei. Turnul trebuia deci, după concepția arhitectului, să pornească, chiar din rîpă. Partea lui superioară, mai retrasă, are planul tot poligonal, colțurile fiind flancate de turnulețe — așa-numitele *echaugette*, *scharwachte*. Stindardul care flutură în vârful turnului este orientat spre dreapta.

Dintr-un raport din 5 iunie 1859 se știe că în această clădire, aripa „dinspre răsărit unde este clopotnița... erau să se așeze încăperile pentru arhivă, casa centrală, cancelaria documentală, caraula, iar deasupra acestora consistoriul cu încăperi de locuit pentru președinte, încăperi de musafiri, o galerie de tablouri și osibite încăperi pentru observații astronomice formînd o zidărie de 929 stînjeni cubici”¹.

Aspectul general al fațadei este greoi, cu tot numărul mare de goluri, datorită supraîncărcării ei cu elemente de arhitectură gotică, turnuri, turnulețe, creneluri, ogive etc.

Pe medalie, sub desenul clădirii, se află stema mitropolitului Nifon, formată dintr-o carte deschisă, desigur evanghelia, avînd deasupra ei mitra. Sub carte se încrucișează cîrja, toiagul și crucea mitropolitană.

Inscripția circulară de pe avers are următorul cuprins :

REEDIFICAREA MITROPOLIEI ÎNCEPUTĂ
LA ANUL 1858 LUNA SEPTEMBRIE.

Discuția acestei inscripții trebuie făcută și în legătură cu textul aflat pe reversul medaliei. Acesta din urmă este scris în șapte rînduri și are următorul cuprins :

- (1) IN DILELE IN. SA. PRINȚULUI ALEC =
- (2) SANDRU DIM. GHICA IN ALŪ DOI-
- (3) LEA GUVERNUL ALŪ SĂU, FIINDŪ MI
- (4) TROLOLITU EM. S'A NIIFON IId
- (5) ALU UNGROVLACHIEI, EAR
- (6) MINISTRU BISERIC : AD. INTER.
- (7) GRIGORIE BENGESCU IId

¹ Arh. St. *fond M. Cult. și Instr. Publice*, dos. 2068.

Textul este înconjurat cu o ghirlandă de lauri care pornește de jos. Deasupra inscripției se află vulturul Țării Românești cu sceptrul și sabia în ghiare, cu aripile desfăcute, capul încoronat și orientat spre dreapta, în cioc ține o cruce.

Literele textelor de pe avers și revers au mărimea de 2 mm. Medalia are grosimea de 3 mm. și diametrul de 63 mm. Caracterul lor, tradus în tehnica tiparului, seamănă cu literele „Metropolis“, deosebite prin trăsături groase, avînd subțiate barele care se scriu de jos în sus.

Asupra textului se mai pot face și următoarele observații mărunte : Linia de despărțire a cuvintelor la sfîrșitul rîndului 3 lipsește ; de asemenea lipsește accentul pe u final din primul cuvînt din rîndul 5 pe cînd la același cuvînt rîndurile 2 și 3 accentul se află la locul lui. O altă inconsecvență se observă la litera î. În rîndul 1 ea are căciulă numai pe prescurtarea „IN“, de asemenea ea lipsește și la cuvintele din rîndul 2. În rîndul 3 la cuvîntul SĂU semnul caracteristic pentru ă este așezat invers. Prescurtarea lui BISERIC (ESC) din rîndul 6 este marcată cu două puncte, spre deosebire de restul prescurtărilor din text care n-au decît un singur punct. Aceste mărunte inconsecvențe sînt ușor de înțeles dacă se ține seama că la acea vreme nu existau încă regulile punctuației și o ortografie obligatorie. Este mai puțin probabil ca ele să se datorească gravorului de la Viena, care desigur nu cunoștea limba romînă, cît autorului textului gravat pe medalie.

Schlatter nu cunoștea bine limba romînă, el redacta toate actele lui, chiar cele oficiale, în limba germană, pe jumătate de coală, textele fiind traduse alături de către un translator care îi era atașat. Translatorul, prin natura ocupației lui, devenise mina dreaptă a lui Schlatter și era în această epocă Ioan Diacovici, care după nume și pentru că cunoștea temeinic limba germană, poate fi socotit ardelean. Sînt indicii serioase pentru a afirma că autorul textului de pe medalie este acest Ioan Diacovici.

S-a amintit că medalia trebuia distribuită cu ocazia ceremoniei punerii pietrei fundamentale la noile construcții. Dar aceasta nu era unicul punct în programul serbării. Tot atunci s-a așezat și o placă comemorativă¹, astăzi pierdută și al cărei text nu se cunoaște. La temelie, potrivit obiceiului, pe lingă planurile clădirii urma să se așeze și un pergament cuprinzînd actul fundamental. Textul acestui act a fost redactat de Ion Diacovici. Tot el este însărcinat cu scrierea în două exemplare pe pergament a acestui text, întrucît Schlatter îl recomandă pentru „abilitatea sa în arta caligrafică“². Important este faptul că i se cere ca textul să fie scris cu caractere latine.

¹ Arh. St. *fond M. Culte și Instr. Publice*, dos. 2975. În „Tabelă de sumele cheltuite pe anul 1858 și 1859 în cumpăratoarea de material și alte obiecte în trebuință reedificării sf. Mitropolii precum mai jos se arată“... punctul 13 Costu ceremonialu și alte obiecte 7163... Piatra fundamentală 12151“. Iar dintr-o altă listă de desocotire din același dosar, punctul „D. Piatră fundamentală“ între altele fără importanță : „Dați pietrarilor pentru cioplitul pietrii și ziditul ei, lei 10955,25“ și „Lui Vasile Sterie pentru cioplitul pietrii de mai sus pã lei 65, stînjenu!“.

² Arh. St. *același fond*, dos. 3166, fila 94.

Comparând acest text¹ a cărei ciornă se păstrează, cu textul aflat pe medalie, este izbitoare asemănarea lor așa încît nu se greșește dacă se consideră că Ioan Diacovici a fost autorul celor înscrise în medalia „Reedificării“.

La începutul acestui articol s-a arătat că Schlatter a înaintat spre aprobare, odată cu adresa însoțitoare, „modelul medalii“, care urma să fie comandată la Viena, ceea ce dovedește cu certitudine că el este autorul desenului după care s-a executat medalia.

Datorită atît textului original al facturii cît și traducerii lui (românească) amintește numele profesorului Rednitzky, căruia i s-a achitat un „honorariu pentru săpatul tipărilor“. Trebuie de la bun început să se precizeze că în aceste acte numele este scris greșit. În acea vreme la Viena nu este cunoscut nici un gravor și pe deasupra și profesor cu acest nume, ci este vorba de celebrul medalist vienez din veacul trecut, profesor la Academia de artă, Karl Radnitzky.

Născut în 1818 dintr-o familie de artiști, tatăl său fiind gravorul curții, învață arta gravurii la Iosif Daniel Böhm, directorul monetăriei. Radnitzky se consacră în 1842 cu o medalie dedicată lui Rubens. A fost simpatizant al mișcărilor revoluționare de la Viena din 1848, fiind cunoscute cîteva tipare de medalii pregătite de el pentru eventualitatea victoriei revoluției. În 1853 este numit profesor la Academia de artă, pentru plastică minoră, ornamentală și arta medaliei. Radnitzky moare în 1901, după o bogată activitate pe tărîmul medalisticii și al sculpturii². Alături de J. D. Böhm el a contribuit la renașterea medaliei vieneze, dar se deosebește de maestrul său romantic, prin tratarea realistă a portretelor gravate. Folosind tehnica turnării medaliei și fiind un artist căutat, numărul medalieiilor lucrate de el este mare.

Din lungă listă a operelor sale se amintesc aci doar medaliiile: Centenarul nașterii lui Mozart ; Medalia Marelui premiu al Academiei de artă din Viena ; Inaugurarea căii ferate Viena-Triest ; și foarte multe altele legate de viața culturală a Vienei. Tot lui Radnitzky se datoresc și cele cincisprezece medalioane care împodobesc logiile operei din Viena.

S-a insistat ceva mai mult asupra activității gravorului, tocmai pentru a sublinia personalitatea autorului medaliei „Reedificării“, iar prin aceasta a pune în valoare una dintre vechile medalii românești atît de rare astăzi și de loc studiate. Ca operă a maestrului Radnitzky, vechea medalie românească ocupă un loc în medalistica universală.

¹ Act fundamentalu

În numele a prea puternicului Dumnezeu, astăzi la . . . (alb în text) ale luni septembrie, anul mîntuirii 1858 s-au pus piatra fundamentală la reclădirea sf. Mitropolii în zilele Ină. S. Prințului Alexandru Dim. Ghica, în al doilea guvern al său, fiind pe scaunul arhipăstorului E. Sa. Mitropolitului al Ungrovlahiei, Nilon al II-lea, iar ministrul bisericescu ad interim Grigori Bengescu al II-lea. Acestu edificiu s-a proiectat și executat prin dl. Ioan Schlatter arhitectonul clădirilor mănăstirești (Arh. St. acelaș fond, dos. 3166, fila 95).

² Toate datele privind viața și activitatea lui K. Radnitzky sînt înfățișate după Wurzbach : *Biographisches Lexikon des Kaserthums Oesterreich*, Wien 1872, vol. 24, p. 205 ; Fritz Dworschak ; Karl Radnitzky 1818 bis 1901 în „*Numismatische Zeitschrift*“ 1925 p. 111—120 și Theime—Becker : *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, t. 27, pag. 551.